

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра біології та екології

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА САТАНІВСЬКОЇ
РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»**

Виконав: студент групи Ecol-M22 ,
спеціальності 101 Екологія
Трембовецький Максим Олександрович

Керівник: **Семерня О.М.,**
д.пед.н., доцент, доцент кафедри
біології та екології

Рецензент: **Ольга Оптасюк,**
к.б.н., доцент, доцент кафедри
біології та екології

Кам'янець-Подільський – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА САТАНІВСЬКОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ».....	6
1.1. Характеристика території Сатанівської рекреаційної зони НПП «Подільські Товтри».....	6
1.2. Природні умови території Сатанівської рекреаційної зони.....	8
1.3. Методика проведення досліджень.....	12
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	13
2.1. Мінеральна вода як рекреаційний ресурс.....	13
2.2. Флора і рослинність як рекреаційний ресурс.....	16
2.3. Фауна як рекреаційний ресурс.....	26
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ САТАНІВСЬКОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ».....	32
3.1. Водопостачання та водовідведення (економічні та екологічні питання).....	32
3.2. Рекреаційне і антропогенне навантаження.....	38
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМКИ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ...48	48
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

У сучасному розумінні рекреація є надзвичайно містким, багатогранним і комплексним поняттям, яке використовується у повсякденному вжитку, а також увійшло до наукового обігу і продовжує еволюціонувати від окремих проявів і хаотичності до набуття організованих форм та системного характеру.

Рекреація, з одного боку, відмежовується від наукової, навчальної, громадсько-політичної активності людини, однак може органічно поєднуватися або чергуватися з ними, а з іншого – втілюється у соціокультурній діяльності, що виражається у споживанні послуг.

Соціокультурну сутність рекреації необхідно розглядати в певному контексті, стосовно сукупності дій, правил, норм, цінностей людини, які засвоюються, інтерпретуються і суб'єктивуються на індивідуальному рівні як елементи певної культури, перетворюючись на специфічні якості особистості, що актуалізують і запускають механізми самоорганізації та самореалізації в курортно-рекреаційній сфері, регулюють найважливіші процеси життєдіяльності та визначають спосіб життя людини [5,33,35].

Ефективність рекреації значною мірою залежить від природно-лікувальних факторів регенерації здоров'я людини, використання технологій організації курортно-рекреаційної діяльності, трудових, матеріальних, фінансових ресурсів. Розвитку курортної рекреації сприяють активні форми організації дозвілля, пов'язані з особистими уподобаннями, захопленнями, зацікавленнями людини.

На соціально-побутовому рівні, починаючи з XIX ст., рекреацією називали час, вільний від праці й навчання (перерва, канікули) [53,57,63]. Однак для повноцінного відпочинку, відтворення здатності до праці і навчання фактору часу виявляється недостатньо. Особливо це стосується тих випадків, коли йде мова про відновлення здатності до продуктивної

діяльності внаслідок перенесених травм, загальних та професійних захворювань, психофізичних перенавантажень.

В Законі України «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.) визначено, що національні природні парки є територіями природно-заповідного фонду України, природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. На національні природні парки покладається виконання таких основних завдань: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання – розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів; проведення екологічної освітньо-виховної роботи.[4,26].

В межах території національного природного парку «Подільські Товтри» на базі родовищ мінеральних вод типу «Нафтуса» функціонує курорт Сатанів - санаторно-оздоровчий комплекс, де гармонійно поєднані кліматичні, ландшафтні, природні та інші умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

В сучасних умовах, поруч із розвитком системи лікувальних закладів, зростає необхідність у формуванні потужного спортивно-оздоровчого комплексу всесезонного використання на базі частини елементів Товтрової гряди.

Мета роботи: провести еколого-економічну оцінку Сатанівської рекреаційної зони НПП «Подільські Товтри».

Завдання:

- описати фізико-географічні особливості;
- проаналізувати і оцінити природні ресурси (мінеральна вода, флора, фауна);
- визначити економічні проблеми;
- оцінити екологічні переваги та загрози.

Об’єкт. Сатанівська рекреаційна зона НПП «Подільські Товтри».

Предмет. Еколого-економічна оцінка Сатанівської рекреаційної зони НПП «Подільські Товтри».

Методи. При проведенні дослідження використовували теоретичні методи: збору та опису фактів, аналізу (співставлення, порівняння, класифікації, впорядкування, систематизації), синтезу, оптимізації.

Новизна. Узагальнено і доповнено наукову інформацію про природні ресурси, економічні проблеми і екологічні загрози Сатанівської рекреаційної зони.

Впровадження. Матеріали будуть передані до Літопису природи в НПП «Подільські Товтри». Підготовлено тези до публікації.

Практичне значення. Результати досліджень можна використовувати при викладанні навчальних дисциплін «Заповідна справа», Менеджмент природно-заповідного фонду». Працівники НПП «Подільські Товтри» можуть використовувати матеріали для моніторингу Сатанівської рекреаційної зони НПП «Подільські Товтри».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 62 сторінках основного друкованого тексту та складається зі змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 76 найменувань.

ВИСНОВКИ

1. Сатанівська рекреаційна зона НПП «Подільські Товтри» знаходиться в межах зони стаціонарної рекреації та зони регульованої рекреації і охоплює частину лісового фонду «Ярмолинецьке лісове господарство» Подільського лісового офісу ДСГП «Ліси України» ДАЛР України. Територія обмежена Товтровою грядою і р. Збруч, що забезпечує особливий мікроклімат.

2. Природні ресурси Сатанівської рекреаційної зони представлені мінеральними водами, флорою, фауною. Мінеральна вода типу «Нафтуса» використовується з лікувальною та профілактичною метою для оздоровлення. Рекреанти користуються водою з бюветів, які сформовані на свердловинах. В кінці ХХ на початку ХХІ ст. відкрили ще одну затамповану свердловину біля водопаду, що знизило потоки відпочиваючих з одно-дводенним візитом і тих, що відпочивають у приватному секторі за межами санаторіїв і готелів.

3. Рекреаційне значення має рослинний покрив. Флора, яка формує біотопи, рослинні угруповання має естетичне значення, але також сприяє через фітонцидне поле ароматерапевтичний вплив. На території виявлено такі біотопи як прісноводний, болотний, чагарниковий, трав'яний, лісовий. Серед рослин наявні типові та рідкісні види рослин. Нами наведено види, які створюють естетичне середовище продовж весняно-осіннього сезону.

4. Фауна в межах Сатанівської рекреаційної зони поширена у всіх біотопах і представлена основними систематичними групами. Її функція також забезпечувати естетичні потреби рекреантів. Новий напрямок це формування реабілітаційного центру для тварин «Парк хижаків» сприяє також підвищенню екологічних знань і покращенню ставлення людини до тварин.

5. Економічні питання нами розкриті з точки зору потреб Сатанівської рекреаційної зони, які виникають через недосконалість державного управління, низького рівня фінансування. Також важливими є пропозиції щодо маркетингу, рекламування природних цінностей і формування комфортних умов проживання, відпочинку, транспортного зв'язку і внутрішнього транспортного забезпечення. Економічні загрози зберігаються через економічну і політично-військову ситуацію в країні.

6. Екологічні переваги території пов'язані з розміщенням в екологічно безпечному регіоні країни та завдяки природним цінностям. Але виявлені загрози, які виникають через водовідведення, водочистку, зокрема непорядковані біологічні відстійники. Також необхідний посилений контроль за видами рослин, які мають негативний вплив (отруйні) такі, як борщівник мантегазі, блекота чорна, дурман звичайний. Важливим є забезпечення ізоляції від звірів, які можуть бути носіями хвороб, зокрема сказу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко І.Я. Економічна оцінка регіонального рекреаційно-туристичного природокористування. *Економіка та держава*. 2018. 3. С. 10–13.
2. Бабов К. Д. Передумови та перспективи розвитку курортного комплексу України. *Укр. Географ. журнал*. 2005. 2. С. 67-70.
3. Бальнеологічні ресурси. URL: https://pidruchniki.com/10670412/turizm/prirodni_rekreatsiyni_resursi
4. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К. Видавничо-поліграф. центр «Київський університет». 2001. 395 с.
5. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навч. посіб. К. Альтерпрес, 2011. 462 с.
6. Білецька Г. А. Рекреаційні ландшафтні ресурси Хмельницької області. *Науковий вісник НЛТУ України*. Л., 2008. 18. С. 81-85.
7. Білецька Г. А. Рекреаційні ресурси мінеральних вод Хмельницької області. *Довкілля та здоров'я*. 2008. 4. С. 28-31.
8. Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект): наук. Розробка. К. НАДУ, 2009. 40 с.
9. Бронецький Роман. Курорт Сатанів: сучасний функціональний стан та перспективи розвитку. *Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки*. 2. 2009. С. 38-49.
10. Брусак В.Т. Географічні дослідження природно-заповідних //територій: методологія і структура. *Вісник Львів ун-ту. Географія*. 2006. С. 25-91. Рекреаційні ресурси, їх види: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5437283/page:4>

11. Виговська Т.В. Туристично-рекреаційна привабливість Хмельниччини/ Т.В.Виговська. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Подільські читання. Екологія, охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття: наука, освіта, практика». – Хмельницький, 2019. С.119 –123.
12. Вишневський В.І. Річки і водойми України. Стан і використання. К. Віпол, 2000. 376 с.
13. Водна рамкова директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення. К., 2006. 240 с.
14. Водне господарство в Україні / За ред. А.В Яцика, В.М. Хорева. К. Генеза, 2000. 456 с.
15. Водний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. 24. С. 520 –560.
16. Галаченко О. О. Розвиток санаторно-курортного сектору як фактор зростання соціально-економічного становища регіону. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. НАН України. ДУ "Ін-т регіональних досліджень ім. І. М. Долішнього НАНУ". Львів, 2014. Вип. 6 (110). С. 304-310.
17. Гільберг Т. Рекреаційне господарство Хмельницької області. // *Географія та основи економіки в школі*. К.: 2002. 3. С. 43-44.
18. Головне управління статистики у Хмельницькій області: веб-сайт. URL: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm> (дата звернення: 15.05.2021).
19. Гуменюк В.В. Кредитування підприємств курортно-рекреаційної сфери Фінансовий простір. 2015. 3. С. 248–253. URL: <http://fp.cibs.ck.ua>
20. Гуменюк В.В. Інвестиційне проектування розвитку курортної справи. *Ринок цінних паперів України*. 7. 2012. С. 33–38.
21. Гуменюк В.В. Курортна справа в умовах формування фіскального простору місцевого самоврядування. *Економіка. Фінанси. Право*. 2012. 9. С. 32–35.

22. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL:<http://www.ukrstat.gov> (дата звернення: 15.05.2021).
23. Департамент агропромислового розвитку. Праліси. URL: <https://www.apr.adm-km.gov.ua/news/view/>
24. Екологічний паспорт Хмельницької області. URL: <http://oblrada.km.ua/menu/top/14>.
25. Журба І. Є. Економіко-географічні засади раціонального природокористування регіоні (на прикладі Хмельницької області): Автореф. дис. канд. геогр. наук: Л., 2002. 17 с.
26. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26 червня 1991 р. *Вісник Верховної Ради України*. К. Україна. 1991.
27. Інформація про Сатанів? URL: <https://satanivska-gromada.gov.ua/structure/>
28. Ковальчук І. Оцінка стану і функціонування туристично-рекреаційної і лікувально-оздоровчої галузі Львівської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. 2020. № 2 (49). С. 123-134.
29. Ковальчук С.І., Кучинська О.П., Чайка Н.А. «Національний природний парк “Подільські Товтри” - осередок охорони природних цінностей Поділля». URL: <https://www.researchgate.net/profile/Andrey-Kovalchuk-publication/>
30. Ковальчук С.І. «Сатанів і його чудо-вода». URL: <https://www.npptovtry.org.ua/sataniv-i-jogo-chudo-voda/>
31. Ковальчук С.І., Любінська Л.Г., Сорочан Ю. К. Водні багатства Хмельниччини. – Хмельницький, 2000. 312с.
32. Ковтуник І. «Бальнеологічні курорти Хмельницької області як база для економічного розвитку регіону». Електронне фахове видання «Ефективна економіка» 2018.
33. Койнова І. Б., Головатий М. В. Теоретико-методологічні засади еколого-географічного аналізу бальнеологічних курортів. *Вісник Львівського ун-ту: серія географічна*. 2014. 45. С. 113–123.

34. Лінник С.О. Рекреація в структурі регіональної економіки. *Економіка та держава*. К.2005. 12. С. 46-49.
35. Луців Н.Г. Принципи екологічної політики для стимулювання ефективного рекреаційного природокористування. *Регіональна економіка*. 2009. 3. С. 152–158.
36. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). 3-є вид., перероб. та допов. 2005. 436 с.
37. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону): навчальний посібник. К. Центр учбової літератури, 2005. 96 с.
38. Мельник О.В. Інтегральний показник туристичної привабливості території: поняття та теоретичні аспекти. 2004. 4. С. 197-205.
39. Методика туристично-рекреаційних досліджень: веб-сайт. URL: https://www.kegt-rshu.in.ua/images/dustan/2020/mv_02.pdf.
40. Методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів: веб-сайт. URL: <http://global-national.in.ua> > archive. (дата звернення: 22.05.2021).
41. Михайліченко Г.І. Інноваційний розвиток. Малі річки України: Довідник. /За ред. А.В. Яцика.К.: Урожай, 1991. 296 с.
42. Нагірна В. П. Інтегральний потенціал території у контексті господарської діяльності регіону. *Український Географічний журнал*. - 2010. 2. С. 32-39.
43. Орлюк О.П. Фінансова енциклопедія. Київ. Юрінком Інтер, 2008. 472 с.
44. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України: від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ, поточна редакція від 01.01.2016 № 928-19 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
45. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія. за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

46. Паньків Н.М., Клімчук Л.С. Факторний аналіз розвитку лікувально-оздоровчого туризму в смт Сатанів. Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень. Львів. Україна .МЦНД. 2022 . 2. С. 138-141.
47. Парк <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
48. Подільські Товтри.URL:: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/podilski-tovtry/>
49. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22 червня 2009 р. 330 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
50. Подільський туристичний регіон: веб-сайт. URL: <http://infotour.in.ua/vt4-2-3.htm>
51. Програма розвитку туризму Хмельницької області на 2021-2025 рр: веб-сайт. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=78333>.
52. Про основи національної безпеки України. Закон України 19 червня 2003 № 964-І. *Урядовий кур'єр*. 2003. 30 липня. 139.
53. Рекреаційно-туристичні ресурси України. URL: <http://ir.stu.cn.ua> › bitstream › handle › Aleshugina
54. Рекреаційні умови і ресурси: веб-сайт. URL: https://tourlib.net/books_ukr/maslyak-rekr5-2.htm.
55. Сивий М.Я., Бронецький Р.В. До історії дослідження та освоєння бальнеологічного потенціалу Поділля. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія*. Вінниця, 2007. 14. – С. 85 -92. 8.
56. Сивий М. Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз і синтез. Монографія Т.; Підр. & посіб., 2004. 656 с.
57. Смирнова В.В. Туристські ресурси України: навч. посібни. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. 190 с.
58. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навчальний посібник. К. Альтерпрес, 2006. – 264 с.
59. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія./ за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 595 с.

60. Стратегія сталого розвитку туризму і курортів в Україні (проект) URL: <http://www.vincult.org.ua>.
61. Танасійчук О.Ю. Особливості природної складової рекреаційного комплексу Хмельниччини. URL: <http://qha.com.ua/ru/turizm/zavtra-mojet-bit-prinyata-strategiya-razvitiya-turizma-ukraini/171909/>
62. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 537 с.
63. . Топчієв О.Г. Територія: сучасний зміст поняття, функції, ресурсний потенціал. *Укр. Географ. журнал*. . 2010. 4. С. 3-9. 39.
64. Туристські дестинації (теорія управління, бренд) : монографія. /за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 347 с.
65. Туристсько-рекреаційний комплекс: сутність, структура, функції: веб-сайт. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/davydjuk3.htm.
66. 9. Федунь О. Бальнеологічні ресурси Передкарпаття. – Львів, 1998 – 168с.
67. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К. Центр навч. літ-ри, 2007. 312 с.
68. Хмельниччина туристична: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/>
69. Холловой Дж. К. Туристический маркетинг: пер. с 4-го англ. изд. К.: Знання, 2008. 575с.
70. Цимбаліста А.О. "Перлини рідного краю <https://vseosvita.ua/library/turistsko-kraeznavca>
71. Черчик Л. М. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційного природокористування в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. 6. С. 180-186.
72. Черчик Л.М. Напрями удосконалення державно- го управління у сфері рекреаційного природо- користування. *Наук.-інформ. вісн. Акад. наук вищої освіти України*. 2012. 2(79). С. 105–112.

73. Шепетюк С.М. Рекреаційно-туристські ресурси як основа туристично-рекреаційних послуг. К.Тонар, 2007. 55с.
74. Шоробура І., Долинська О. Туризм Хмельниччини. URL: <https://goik.univer.kharkov.ua/wp-content/>
75. Lyubinska L.G., Mudrak O.V., Andrusiak D.V., Mudrak G.V., Dushanova T.V. (2021) The current state of flora in the national nature park “Podilski Tovtry” (Ukraine). *Ukrainian Journal of Ecology*, 11(1), 218. <https://www.ujecology.com>
76. Lyubinska, L., M. Matvieiev, O. Optasyuk, M. Drebet, M. Ragulina. Biodiversity of the Satanivska Dacha tract, a UNESCO World Heritage site (Ukraine) *Geo&Bio* (Proceedings of the National Museum of Natural History), Volume 23, 2022. P. 107-130. <https://museumkiev.org/public/visnyk/archive.html>